

Sygn. akt V CSK 237/09

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 30 września 2009 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Iwona Koper (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Teresa Bielska-Sobkowicz

SSN Zbigniew Kwaśniewski

Protokolant Piotr Malczewski

w sprawie z powództwa Skarbu Państwa - Ministra Skarbu Państwa
przeciwko Funduszowi Wczasów Pracowniczych Spółce z ograniczoną
odpowiedzialnością
o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym,
po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 30 września 2009 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku Sądu Okręgowego w B.
z dnia 24 marca 2009 r., sygn. akt [...],

**uchyła zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Okręgowemu w B. do ponownego rozpoznania oraz
rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Sąd Rejonowy w C. wyrokiem z dnia 17 lipca 2008 r. dokonał uzgodnienia treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym odnośnie Kw Nr [...] /2, prowadzonej dla nieruchomości położonej w W. stanowiącej pgr [...] /6 oraz Kw Nr [...] /9, prowadzonej dla nieruchomości położonej w W. stanowiącej pgr [...] /3 i [...] /9 w ten sposób, że nakazał wykreślenie w dziale II prawa własności pozwanego Funduszu Wczasów Pracowniczych (FWP) Spółka z o.o. i wpisanie prawa własności powodowego Skarbu Państwa.

Wyrok zapadł w oparciu o następujące ustalenia.

Fundusz Wczasów Pracowniczych (FWP) Komisji Centralnej Związków Zawodowych w Polsce został powołany do życia jako osoba prawa publicznego ustawą z dnia 4 lutego 1949 r. (Dz. U. Nr 9, poz. 48). W zakresie stosunków majątkowych cechą tej osoby prawnej było to, że majątek stanowiący własność Skarbu Państwa i przedsiębiorców państwowych mógł być przekazywany FWP na jego potrzeby w zarząd i użytkowanie, zaś nieruchomości będące w zarządzie i użytkowaniu Funduszu wykazywane były w aktywach FWP jako jego własność, chociaż stanowiły własność Skarbu Państwa. Sytuacja prawna Funduszu uległa zmianie po wejściu w życie ustawy z dnia 21 kwietnia 1988 r. (Dz. U. Nr 11 poz. 84) o Funduszu Wczasów Pracowniczych. W zakresie stosunków majątkowych zmiana ta polegała na tym, że Fundusz gospodarował mieniem, w tym nieruchomościami, stanowiącym jego własność.

Postanowieniem z dnia 16 kwietnia 1997 r. Sąd Rejonowy w C. stwierdził, że Fundusz Wczasów Pracowniczych nabył z dniem 13 grudnia 1970 r. w drodze zasiedzenia własność nieruchomości objętej lwh [...] gm. kat. W. c.d. Kw. Nr [...] /0 oraz lwh [...] gm. kat. W. cd. Kw Nr [...] /1, stanowiącej pgr [...] /6, [...] /3 i [...] /9 wraz usytuowanymi na nich budynkami wczasowymi. FWP jako osoba prawna utracił byt prawny z mocy ustawy z dnia 9 maja 1997 r. o zmianie ustawy o związkach zawodowych (Dz. U. Nr 82, poz. 518). Obecnie w księgach wieczystych [...] /9 i [...] /2 figuruje jako właściciel, na podstawie umowy z dnia 24 listopada 1997 r. o przeniesieniu własności przedsiębiorstwa w rozumieniu art. 55¹ jako aportu

(w skład którego weszły sporne nieruchomości), Fundusz Wczasów Pracowniczych spółka z o. o. założona przez Ogólnopolskie Porozumienie Związków Zawodowych (OPZZ) w wykonaniu postanowień ustawy z dnia 9 maja 1997 r.

Uwzględniając powództwo Sąd Rejonowy wskazał, że istnieją dwie podstawy prawne uzasadniające wpis Skarbu Państwa jako właściciela. Pierwsza wynika z prawomocnego postanowienia Sądu Rejonowego w C. w sprawie [...] o stwierdzeniu nabycia własności spornych nieruchomości przez zasiedzenie z dniem 13 grudnia 1970 r. przez FWP. Stwierdzenie to nastąpiło pod rządem ustawy z dnia 4 lutego 1949 r. o Funduszu Wczasów Pracowniczych, zgodnie którą (art. 9 ust. 2) przyjmowano fikcję prawną, iż nieruchomości wykazywane w aktywach Funduszu stanowiły jakby jego własność, podczas gdy ich właścicielem był w istocie Skarb Państwa. Ustanie bytu prawnego osoby prawnej, na rzecz której ustawodawca przewidział fikcję prawną nabycia własności nieruchomości skutkować musi więc powrotem własności do właściciela, który w istocie pozostawał nim przez cały czas. Druga podstawa wynika natomiast z obowiązywania zasady prawnej, zgodnie z którą własność nieruchomości położonych na terytorium Polski, która nie przysługuje osobom fizycznym, ani innym poza Skarbem Państwa osobom prawnym przysługuje Skarbowi Państwa.

Zaskarżonym obecnie wyrokiem Sąd Okręgowy B. oddalił apelację pozwanej Spółki.

Podstawą tego rozstrzygnięcia było stwierdzenie, że FWP był pod rządami ustawy z 4 lutego 1949 r. państwową osobą prawną, w związku z tym nabycie przez FWP w 1970 r. własności nieruchomości przez zasiedzenie, zgodnie z obowiązującą wówczas zasadą jedności własności państwowej mogło nastąpić tylko na rzecz Skarbu Państwa. Zasady tej nie zmieniła w niczym ustawa z dnia 21 kwietnia 1988 r. o Funduszu Wczasów Pracowniczych. Sporne nieruchomości były więc własnością Skarbu Państwa, zaś Fundusz wykonywał jedynie zarząd i użytkowanie. Ustawowa likwidacja FWP jako osoby prawnej z dniem 31 sierpnia 1997 r. bez określenia losu mienia Funduszu oznacza, że zarząd i użytkowanie spornych nieruchomości wygasły, zaś własność nieruchomości powróciła do

podmiotu uprawnionego czyli Skarbu Państwa. Sąd Okręgowy podzielił pogląd Sądu pierwszej instancji, że na obszarze Rzeczypospolitej nie mogą istnieć nieruchomości nie mające żadnego właściciela i wskazał, że wobec braku w prawie polskim ogólnej regulacji dotyczącej przeznaczenia majątku osób prawnych utworzonych a następnie zniesionych w drodze ustawy do wypadku takiego, który uznać należy za analogiczny ze śmiercią osoby fizycznej, będą mieć zastosowanie przepisy art. 935 § 3 w zw. z art. 1023 k.c.

Wyrok Sądu Okręgowego zaskarżyła pozwana Spółka.

W skardze kasacyjnej zarzuciła naruszenie:

1/ art. 1 i 2 ustawy z 4 lutego 1949 r. o Funduszu Wczasów Pracowniczych Komisji Centralnej Związków Zawodowych przez błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że Fundusz Wczasów Pracowniczych był osobą prawa publicznego rozumianą jako państwowa osoba prawna,

2/ art. 1 i 2 ustawy z dnia 21 kwietnia 1988 r. o Funduszu Wczasów Pracowniczych przez niewłaściwe zastosowanie polegające na przyjęciu, że określony w tych przepisach status prawny FWP pozostawał bez znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy,

3/ art. 935 § 3 k.c. w zw. z art. 1023 k.c. przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie polegające na utożsamieniu zniesienia osoby prawnej w drodze ustawy ze śmiercią osoby fizycznej i przyjęciu, że majątek zniesionej w taki sposób osoby prawnej jest majątkiem Skarbu Państwa,

4/ art. 3 ustawy z dnia 6 lipca 1982 o księgach wieczystych i hipotece przez niewłaściwe zastosowanie i przyjęcie, że doszło do obalenia przez powoda domniemania wynikającego z tego przepisu,

5/ art. 10 w zw. z art. 31 ust. 2 ustawy o księgach wieczystych i hipotece przez niewłaściwe zastosowanie pomimo nie udowodnienia przez powoda, że wpis aktualnie widniejący w księgach wieczystych został dokonany wbrew prawu.

Wskazując na powyższe wносиła o uchylenie zaskarżonego wyroku oraz poprzedzającego go wyroku Sądu Rejonowego i orzeczenie co do istoty sprawy przez oddalenie powództwa.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Pozwana Spółka figuruje w księgach wieczystych obejmujących sporne nieruchomości jako ich właściciel na podstawie umowy z dnia 24 listopada 1997 r., którą OPZZ wniosło do utworzonej przez siebie spółki, jako aport, między innymi te nieruchomości. Podstawę wniesienia aportu przez OPZZ stanowił przepis art. 7 ust. 1 ustawy z dnia 9 maja 1997 r. o zmianie ustawy o związkach zawodowych. Zgodnie z art. 7 ust. 2 tej ustawy spółka wstąpiła we wszystkie prawa i obowiązki FWP, bez względu na charakter stosunku prawnego, z którego prawa te i obowiązki wynikają.

Trybunał Konstytucyjny wyrokiem z dnia 3 czerwca 1998 r., K 34/97 (OTK ZN 1998, nr 4 poz. 49) uznał przepisy art. 7 ust. 1 2 i 4 ustawy z dnia 9 maja 1997 r. za niezgodne z Konstytucją. Przepisy te utraciły moc z dniem 12 stycznia 1999 r. Trybunał stwierdził, że w chwili wniesienia aportu, a także później OPZZ nie nabyła żadnych praw majątkowych do mienia FWP. OPZZ nie było więc uprawnione do wniesienia wkładu niepieniężnego do pozwanej Spółki, a tym samym brak było podstaw do ujawnienia tej spółki w księgach wieczystych jako właściciela spornych nieruchomości.

Wynikająca stąd niezgodności między stanem prawnym ujawnionym w księgach wieczystych a rzeczywistym stanem prawnym spornych nieruchomości nie jest jednakże wystarczająca dla uznania zasadności powództwa Skarbu Państwa. Zgodnie z uchwałą Sądu Najwyższego z dnia 28 sierpnia 2008 r., III CZP 76/08 (OSNC 2009, nr 7-8, poz. 113), w sprawie o usunięcie niezgodności między stanem prawnym nieruchomości ujawnionym w księdze wieczystej a rzeczywistym stanem prawnym sąd jest związany żądaniem pozwu. Uwzględnienie powództwa Skarbu Państwa w niniejszej sprawie mogłoby więc nastąpić wówczas, gdyby Skarb Państwa wykazał swój tytuł własności do przedmiotowych nieruchomości.

Na tym tle istota sporu sprowadza się do tego czy istnieje podstawa prawna do przyjęcia, że Skarb Państwa jest właścicielem spornych nieruchomości. Trafnie podnosi skarżąca, że w okolicznościach sprawy zasadnicze znaczenie ma rozstrzygnięcie czy FWP może być uznany za państwową osobę prawną. Przyjęcie

tezy, że Fundusz jest państwową osobą prawną oznacza, że postanowienie o stwierdzeniu nabycia własności przez zasiedzenie na rzecz Funduszu Wczasów Pracowniczych z dniem 13 grudnia 1970 r. mogłoby być uznane jako stwierdzenie własności przez Skarb Państwa, w związku z obowiązującą wówczas zasadą jednolitej własności państwowej. Uzasadniona byłaby również koncepcja, że mienie po likwidacji państwowej osoby prawnej przechodzi, na podstawie art. 34 k.c., na rzecz Skarbu Państwa.

Zagadnienie charakteru prawnego FWP była już przedmiotem rozważań Sądu Najwyższego w sprawie z powództwa Skarbu Państwa przeciwko pozwanej obecnie Spółce o wydanie nieruchomości, w tym będących przedmiotem niniejszej sprawy. W sprawie tej powództwo Skarbu Państwa zostało prawomocnie oddalone, a Sąd Najwyższy wyrokiem z dnia 13 lutego 2009 r., II CSK 464/08 oddalił skargę kasacyjną powoda stwierdzając, że Skarb Państwa nie wykazał, aby był właścicielem tych nieruchomości. W uzasadnieniu powyższego wyroku Sąd Najwyższy stwierdził, że utworzony w drodze ustawy FWP nie może być traktowany jako państwowa osoba prawna. Został on powołany do życia ustawą z dnia 4 lutego 1949 r. jako osoba prawa publicznego, a ustawodawca w samej jego nazwie – Fundusz Wczasów Pracowniczych Komisji Centralnej Związków Zawodowych - podkreślił, że jest to jednostka organizacyjna związków zawodowych. Osoba publiczna nigdy nie była utożsamiana z osobą państwową. Oprócz Skarbu Państwa i innych osób państwowych, do takich osób zaliczano osoby samorządowe oraz osoby realizujące cele publiczne, lecz nie utożsamiane z Państwem, jak związki zawodowe czy inne organizacje publiczne. Także na gruncie ustawy z dnia 21 kwietnia 1988 r. brak było podstaw do zaliczania FWP do państwowych osób prawnych. Była to jednostka gospodarki społecznej (j.g.u.). Jak wynika z art. 1 i 2 tej ustawy FWP był samodzielną jednostką organizacyjną ogólnokrajowej organizacji związkowej. Na tle obowiązującego wówczas art. 33 k.c. doktryna i orzecznictwo wyraźnie zaś odróżniały państwowe j.g.u. oraz j.g.u., które były organizacjami ludu pracującego. Tak ukształtowany ustrój osoby prawnej nie uległ zmianie po nowelizacji kodeksu cywilnego w 1990 r. i wyeliminowaniu z porządku prawnego j.g.u. FWP pozostał jednostką organizacyjną ogólnokrajowej organizacji związkowej. Przepis art. 34 k.c. nie może więc być podstawą prawną do

uznania, że mienie zlikwidowanego FWP ma przypaść Skarbowi Państwa. Brak też uzasadnionych podstaw, by na tle prawa polskiego formułować zasadę, że w razie likwidacji osoby prawnej, która powstała w drodze ustawy, należące do niej nieruchomości mają przypaść Skarbowi Państwa.

Poglądy ten Sąd Najwyższy w obecnym składzie podziela.

Ich przyjęcie powoduje, że brak jest jakichkolwiek podstaw do kwestionowania prawomocnego postanowienia Sądu Rejonowego w C. z dnia 16 kwietnia 1997 r. stwierdzającego nabycie własności spornych nieruchomości przez zasiedzenie przez FWP. Niezależnie od konsekwencji prawnych tego prawomocnego orzeczenia wynikających z art. 365 k.p.c., w sytuacji, gdy FWP nie był państwową osobą prawną, bezprzedmiotowe jest odwoływanie się do zasady jednolitej własności państwowej dla uzasadnienia poglądu, że w istocie chodziło o nabycie przez zasiedzenie własności nieruchomości przez Skarb Państwa.

Nie ma również podstaw do przyjęcia, że mienie pozostałe po likwidacji FWP stało się własnością Skarbu Państwa na podstawie art. 34 k.c. Wskazać przy tym trzeba - na co zwrócił już uwagę Sąd Najwyższy w powołanym wyroku z dnia 13 lutego 2009 r. - że utrata bytu prawnego przez FWP nastąpiła nie na skutek likwidacji, lecz w drodze przekształcenia tej osoby w spółkę utworzoną przez OPZZ. Celem likwidacji jest określenie, w jaki sposób mają być rozdysponowane prawa należące do likwidowanej osoby prawnej oraz w jaki sposób mają zostać zaspokojone jej długi. Przepis art. 7 ustawy z dnia 9 maja 1997 r. prowadził zaś do przejścia całego dotychczasowego majątku FWP na nowy podmiot – spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością. Podmiot ten nie tylko miał działać pod tą samą nazwą, lecz z mocy prawa następowało jego wstąpienie w ogół praw i obowiązków dawnego FWP. W tej sytuacji tym bardziej nie ma uzasadnienia pogląd, że Skarbowi Państwa przysługuje tylko tytuł prawny do nieruchomości wchodzących w skład osoby prawnej FWP, która utraciła swój byt prawny, bez ustalenia kogo mają obciążać długi tej osoby.

Na tle prawa polskiego brak jest też podstaw do formułowania zasady, że w razie likwidacji osoby, która powstała w drodze ustawy, należące do niej nieruchomości powinny przypaść Skarbowi Państwa. Przede wszystkim przyjęć

trzeba, że w razie braku podstaw w aktualnym stanie prawnym do wyraźnego wskazania komu ma przyspaść mienie należące do tej osoby prawnej, w pierwszym rzędzie należy zaspokoić jej wierzycieli, a dopiero w dalszej kolejności wymagane jest przesądzenie komu ma przyspaść pozostałe mienie. Skoro więc nie było procesu likwidacji FWP, nie można bez określenia w jaki sposób ma nastąpić zaspokojenie wierzycieli tej osoby, przesądzić że jej majątek ma przyspaść Skarbowi Państwa.

Nie można podzielić stanowiska powoda, które zaakceptowały sądy orzekające w sprawie, że mienie każdej osoby prawnej powołanej w drodze ustawy pozostałe po jej likwidacji staje się własnością Skarbu Państwa, co w szczególności dotyczy nieruchomości, które na gruncie prawa polskiego nie mogą być niczyje. Jak trafnie wskazał Sąd Najwyższy w powołanym wyżej wyroku z dnia 13 lutego 2009 r. nie podstaw do formułowania takiej zasady. Nie została ona nigdzie wysłowiona i nie ma podstaw dla jej konstruowania.

W ślad za powołanymi wcześniej wyrokami Trybunału Konstytucyjnego i Sądu Najwyższego stwierdzić trzeba, że rozwiązanie problemu majątku zlikwidowanego FWP powinno znaleźć podstawę ustawową. Ustawa ta powinna odpowiadać standardom konstytucyjnym, i wskazywać zgodnie z nimi następcę prawnego do nieruchomości należących do FWP, a w pierwszym rzędzie określić sposób zaspokojenia wierzycieli tej osoby prawnej. Z uwagi na wielkość majątku dawnego FWP, trudną do oceny skalę jej zadłużenia, a także ważną społecznie funkcję pełnioną przez tę osobę prawną w zakresie organizacji wypoczynku oraz fakt, że od kilkunastu lat mienie dawnego FWP znajduje się w zarządzie pozwanej Spółki, która jak należy sądzić spłaca jego wierzycieli, typowa likwidacja nie wydaje się być w tym przypadku optymalnym rozwiązaniem.

Istniejący - w następstwie zaniedbania legislacyjnego Państwa zobowiązanego do ustawowego uregulowania kwestii majątku pozostałego po FWP - stan rzeczy powoduje, że nie ma obecnie podstawy prawnej do ustalenia własności spornych nieruchomości.

Stan ten jednak ma charakter przejściowy i jak trafnie podnosi skarżący kwestionując pogląd Sądu Okręgowego - nie uprawnia do poszukiwania

rozwiązania problemu sukcesji po FWP w drodze odpowiedniego stosowania przepisów o dziedziczeniu ustawowym po osobach fizycznych, w następstwie przyjęcia, że ustanie osoby prawnej to sytuacja zrównana w skutkach ze śmiercią osoby fizycznej.

W tym stanie rzeczy, gdy z przyczyn powyżej wskazanych podstawy wniesionej skargi kasacyjnej okazały się uzasadnione, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ k.p.c. orzekł jak w sentencji.